

De hemel lacht! de aarde juicht

Cantate 31 in de Paaskerk

Nee, dit is geen aankondiging voor de aanstaande kroningsfeesten in den lande. De tijdmachine schiet ons terug naar 21 april 1715, eerste Paasdag, toen cantate 31 met deze grappige titel in Weimar voor het eerst werd uitgevoerd.

Van passie naar hemelse vrede

Ongetwijfeld kennen we Bach het beste via zijn passionen voor de lijdenstijd waarin kruisgang en sterven van Christus centraal staan. Gelukkig zijn er twee cantates overgeleverd die bedoeld zijn voor eerste Paasdag, BWV 4 *Christ lag in Todesbanden* en BWV 31 *Der Himmel lacht! die Erde jubilieret*.

Ook in deze beide cantates zijn de thema's dood, doodsverlangen en sterven niet ver te zoeken. Bach 'bespeelt' die themata immers als geen ander. Maar het gaat hem niet om een vlucht uit het ondermaanse vanwege een verlangen naar de dood, maar altijd om wereldrelativerende en niet om wereldverzakende gedachten. Ultiem doel is hoop op hemelse vrede, op eeuwig leven.

Der Himmel lacht! die Erde jubilieret, een parel uit Weimar

Terecht vragen Bach vorsers zich af, of cantate 31 wel werd uitgevoerd op de krappe galerij boven in de hofkapel van slot Weimar, de Himmelsburg. Het ligt eerder voor de hand dat de feestelijke Paasdienst gehouden werd in de St Peter und Paul, de grote stadskerk, waar Bach ook regelmatig als organist te horen was. De cantate kent namelijk een extreem grote bezetting.

Veel vroege cantates openen met een op zichzelf staande instrumentale inleiding waarin het totale instrumentarium van de cantate wordt uitgestald. Bij BWV 31 wordt flink uitgekapt. In dat eerste deel, de sonata, zitten drie instrumentale koren: koper (3 trompetten), rietblazers (4 hobo's en fagot) en strijkers, stevig aan de teugel geleid door continuo en pauken. Dat na deze welluidende introductie het koor uitbundig mag losbarsten is geen verrassing. Maar Bach gooit er nog eens een schepje bovenop: een vijfstemmig koor barst letterlijk in lachen uit. Naast het trompetgeschal geeft de dubbele sopraanpartij al aan dat de muzikale beweging opwaarts is gericht, een oprijzen naar de hemel dus. Zoals de tekst zegt: de schepper leeft. Totdat te midden van het tumult van deze Frans-Italiaanse pracht en praal het tempo plotseling terugzakt naar adagio, het koper zwijgt, geen pauk te horen is. De opgewekte 'lang zal ze leven'-toonsoort verandert in mineur en dat uitsluitend om de tekst "hij die de graftombe tot rustplaats had gekozen" duidelijk te articuleren. Na dit intermezzo van 8 maten antiek motet wordt de draad in up tempo opgekapt op het boude statement "de heiligste zal niet vergaan", opnieuw gestoffeerd met alle toeters en bellen.

Factor Drie

De cantate vervolgt met drie recitatief/aria-paren voor bas, tenor en sopraan. Opvallend genoeg alle drie slechts begeleid door continuo en dat terwijl er toch zoveel instrumenten voor handen zijn. Dat laat ruimte voor interpretatie. Geen divertissement nu, maar tekstinhoud. De muzikale preek kan beginnen, waarbij Bach de teksten van hofdichter Salomon Franck weer uiterst vernuftig weet toon te zetten.

Let eens op de speciale rol van het (heilige) getal drie: drie recitatieven en drie aria's. De korte aria van de bas opent met drie aanspreektitels *Fürst des Lebens, starker Streiter, Hochgelobter Gottessohn*, vervolgens komen drie retorische vragen voorbij.

Per zanger ook drie verschillende perspectieven: bij de bas is de blik omhoog gericht, naar de verrezen Christus. De tenor wijst op óns en op de noodzaak voor de nieuwe mens om zich vrij te vechten van zonden en de oude mens achter zich te laten. Alles heel erg to the point in de jij-vorm. Bij het recitatief en de aria van de sopraan zijn wij uiteindelijk bij ons zelf aangekomen. Zij spreekt dan ook in de ik-vorm. Deze laatste aria is het langste deel van de cantate. Eén versierend instrument, de hobo, biedt de sopraan tegenspel en wijst haar de weg in dit verleidelijk piëtistisch wiegenlied. De tekst liegt er niet om: *letzte Stunde, brich herein... laß mich Engeln ähnlich sein*. Subtiele, pulserende pluknootjes in de lage instrumenten accentueren deze hemelse stervensmuziek. Alle kinstrijkers spelen unisono. En niet zo maar wat: meesterlijk verwerkt Bach de melodie van het stervenskoraal *Wenn mein Stündlein vorhanden ist werd ich im Grab nicht bleiben*. En reken maar dat de vrome gelovige van weleer tekst en melodie van deze oude kerkhymne donders goed herkende.

slotkoraal

Als dan het slotlied daadwerkelijk klinkt verschijnt de koraalmelodie in volle glorie, vierstemmig in de zangpartijen en daarboven, hoog in een imaginaire hemel een vijfde stem. Weg alle gruwel van aards gewriemel en verderf, open staat de hemelpoort met zicht op eeuwig leven.

Ook al staat deze theologische opvatting ver van uw bedje, de verpletterende en daarom ontroerende eenvoud in koraaltekst gecombineerd met Bachs goddelijke muziek mist zijn uitwerking zelden.

Een parel uit Weimar

Aanstaande zondag 21 april voert de Bach Cantorij Baarn om 19.30 uur 'Der Himmel lacht! Die Erde jubiliert' uit tijdens de interkerkelijke dienst in de Paaskerk, waarin ds René van den Beld voorgaat.

Solisten zijn Marjon Strijk (sopraan), Henk Gunneman (tenor) en Jeroen Spitteler (bas). Henk van Zonneveld tekent voor alle orgelpartijen. Algehele leiding berust bij Bas Ramselaar.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– een foto van Henk Gunneman (tenor) en/of Henk van Zonneveld (orgel) (zie bijlagen)